

*Agnieszka Karolczuk*¹

 <https://orcid.org/0000-0002-9840-4833/>

CERTYFIKACJA JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO Z PERSPEKTYWY KOMISJI EGZAMINACYJNYCH

Streszczenie: W tekście omówiono kilka aspektów funkcjonowania państwowych egzaminów certyfikatowych z języka polskiego jako obcego (jpjo) z perspektywy przeprowadzających je osób, szczególnie przewodniczących komisji egzaminacyjnych. Punkt odniesienia stanowią zapisy dokumentów prawnych leżących u podstaw certyfikacji jpjo oraz obserwacje i refleksje wynikające z udziału w wielu egzaminach. Omówiono dobór egzaminatorów, ich kwalifikacje i kompetencje, przygotowanie do egzaminowania i przewodniczenia komisjom, zadania i tryb pracy przewodniczących komisji oraz wielostronną współpracę wszystkich zaangażowanych w funkcjonowanie systemu certyfikacji jpjo. Artykuł omawia zwłaszcza te kwestie, które są istotne organizacyjnie i merytorycznie, a nie mają odzwierciedlenia w dokumentach szczegółowo regulujących certyfikację.

Słowa kluczowe: certyfikacja, egzamin, język polski jako obcy

CERTIFICATION OF THE POLISH LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE FROM THE PERSPECTIVE OF EXAMINATION COMMITTEES

Abstract: This paper contains the remarks on some bearings of state system of certification of proficiency in Polish as a foreign language, in the focus of examiners, especially the chairmen of the exam commissions. The base for those opinions are documents regulating

¹ a.karolczuk@uksw.edu.pl, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Wydział Nauk Humanistycznych, Instytut Językoznawstwa, Katedra Językoznawstwa Współczesnego i Ogólnego, ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa.

© by the author, licensee Łódź University – Łódź University Press, Łódź, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC-BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)
Received: 29.07.2024; Revised: 3.12.2024; Accepted: 1.01.2025.
Funding Information: not applicable. Conflicts of interests: none. The Author assures of no violations of publication ethics and takes full responsibility for the content of the publication.
Declaration regarding the use of GAI tools: not used

this system of certification and observations and conclusions after numerous exams. The main topics of remarks are: selection of examiners, their education and competences, the process of preparing for examining and being the chairman of exam commission, tasks and mood of work by chairmen and multilateral cooperation between all subjects which create the system of state exams of Polish. The author emphasizes those important problems (in organization of exams and in their main subject) which are not express clearly in the state certificate documents.

Keywords: certification of proficiency in language, state exam, Polish as a foreign language

System certyfikacji języka polskiego jako obcego (jpjo) można opisywać i analizować na różne sposoby, z uwzględnieniem rozmaitych czynników oraz składowych tego procesu: kształt i szczegółową postać testów, teksty stanowiące podstawę zadań egzaminacyjnych, zgodność elementów testów ze standardami egzaminacyjnymi itp. W niniejszym artykule zawarto obserwacje, refleksje i rekomendacje wynikające z doświadczeń udziału we wszystkich sesjach egzaminów certyfikacyjnych od momentu funkcjonowania certyfikacji na obowiązujących obecnie zasadach, tzn. od jesieni 2016 do kwietnia 2024 r., w charakterze przewodniczącej oraz członkini komisji, w sześciu ośrodkach egzaminacyjnych o zróżnicowanym statusie (uczelnie publiczne, uczelnie prywatne, szkoły językowe).

1. STATUS KOMISJI EGZAMINACYJNEJ I EGZAMINATORÓW

Zasady i sposób przeprowadzania państwowych egzaminów certyfikacyjnych z jpjo określają dwa akty prawne: Ustawa o języku polskim (por. Bibliografia) i odpowiednie Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (por. Bibliografia). Każdy egzamin przeprowadzany jest przez komisję egzaminacyjną, o której przepisy stanowią:

1. W celu przeprowadzenia egzaminu na określonym poziomie biegłości językowej podmiot uprawniony powołuje komisję egzaminacyjną.
2. W skład komisji egzaminacyjnej wchodzi:
 - 1) przewodniczący będący egzaminatorem wpisanym na listę, o której mowa w art. 11f ust. 1;
 - 2) co najmniej dwóch członków [...] (Ustawa, Art. 11e).

Zdroworozsądkowo rzecz ujmując, komisja składa się z egzaminatorów, których pracą kieruje przewodniczący. Jednak ustawodawca przewodniczącego komisji określa inaczej: jest to egzaminator wpisany na odpowiednią listę ministerialną, a dopiero pełna nazwa tej listy zawiera informację o rzeczywistej funkcji ujętych na niej osób: egzaminatorów uprawnionych do sprawowania funkcji przewodniczącego komisji egzaminacyjnej. Taki sposób opisu niesie konsekwencje w postaci sformułowań, które można rozumieć niejednoznacznie.

1.1. KWALIFIKACJE I KOMPETENCJE CZŁONKÓW KOMISJI EGZAMINACYJNYCH

Ustawa określa warunki pełnienia funkcji członka komisji egzaminacyjnych. Są to wymogi o charakterze kwalifikacji formalnych, a dotyczą posiadania odpowiedniego dyplomu studiów wyższych lub/i studiów podyplomowych oraz – ewentualnie (w przypadku absolwentów neofilologii) – dwuletniego stażu w nauczaniu jpjo. W szczegółach wygląda to następująco:

2. W skład komisji egzaminacyjnej wchodzi: [...]

2) co najmniej dwóch członków posiadających:

a) dyplom ukończenia studiów wyższych w zakresie filologii polskiej ze specjalnością nauczanie języka polskiego jako obcego, potwierdzający uzyskanie kwalifikacji drugiego stopnia, lub równorzędny, lub

b) dyplom ukończenia studiów wyższych w zakresie filologii polskiej lub neofilologii, potwierdzający uzyskanie kwalifikacji drugiego stopnia, lub równorzędny oraz ukończone studia podyplomowe w zakresie nauczania języka polskiego jako obcego, lub

c) dyplom ukończenia studiów wyższych w zakresie neofilologii, potwierdzający uzyskanie kwalifikacji drugiego stopnia, lub równorzędny oraz co najmniej dwuletnie doświadczenie w nauczaniu języka polskiego lub języka polskiego jako obcego (Ustawa, Art. 11e)

Wspomniane w powyżej przywołanych przepisach studia podyplomowe z dziedziny nauczania jpjo prowadzą obecnie bardzo liczne instytucje i placówki, także w trybie zdalnym, zatem uzyskanie odpowiedniego wykształcenia formalnego jest dostępne i relatywnie łatwe. Opisane w Ustawie wymogi nie muszą się wiązać z rzeczywistymi umiejętnościami i kompetencjami w zakresie nauczania jpjo, w tym m.in. z wiedzą szczegółową o standardach znajomości języka na różnych poziomach przez cudzoziemców posługujących się polszczyzną. Według przepisów dla członków komisji egzaminacyjnych

wystarczające są kwalifikacje formalne. Wnikliwa lektura Ustawy pozwala dostrzec jedyny fragment na temat szkolenia egzaminatorów:

Minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia [...]:

6) tryb organizowania szkoleń dla kandydatów na egzaminatorów, biorąc pod uwagę konieczność zapewnienia jednolitego standardu przeprowadzania egzaminu; (Ustawa, Art. 11m)

Przytoczony zapis traktuje o egzaminatorach, co – zgodnie z przyjętą w tym dokumencie definicją – dotyczy jedynie *egzaminatorów uprawnionych do sprawowania funkcji przewodniczącego komisji*. Wynika z tego, że regulacje prawne dotyczące certyfikacji jpjo nie przewidują przygotowania do pełnienia roli egzaminatora – różnego od posiadania kwalifikacji formalnych. Przywołana powyżej „konieczność zapewnienia jednolitego standardu przeprowadzania egzaminu” powinna jednak obowiązywać wszystkie osoby egzaminujące, czyli wszystkich członków komisji.

1.2. PRZYGOTOWANIE DO PEŁNIENIA FUNKCJI EGZAMINATORA

Omawiane zapisy stanowią, że ośrodek egzaminacyjny ma obowiązek zapewnić skład komisji, tworząc ją z osób spełniających przywołane wymogi formalne. W sytuacji skrajnej może to oznaczać, że przewodniczący komisji (ów egzaminator z listy utworzonej przez PKdsPZJPjO, a publikowanej przez MNiSW) ma kierować pracą merytoryczną zespołu co najmniej kilku osób nieposiadających doświadczenia ani w egzaminowaniu, ani nawet w nauczaniu jpjo. Szkolenie takiej grupy osób jest koniecznością, ale stosowne dokumenty nie podają, kto, kiedy i jak miałby to robić. Przewodniczący z poczuciem odpowiedzialności za egzamin (mający status państwowego) decyduje się zatem na przeprowadzenie takiego szkolenia. Konieczne jest jednak do tego przekonanie osób kierujących ośrodkiem egzaminacyjnym, że bez odpowiedniego przygotowania członków komisji przeprowadzanie egzaminów będzie bardzo trudne, jeśli nie niemożliwe, będzie długo trwało i może się okazać niewłaściwe z punktu widzenia audytu analizującego zgodność sprawdzania i oceniania egzaminów z przyjętymi standardami.

Przygotowanie egzaminatorów do pracy w komisji jest konieczne, ale brak odpowiednich zapisów powoduje niejasności, zwłaszcza wśród organizatorów

egzaminów. Prowadzący ośrodki kierują się – co oczywiste – treścią dokumentów, z których wynika jedynie powinność ustalenia składu komisji wedle kwalifikacji formalnych jej członków. Przewodniczący prosi zatem kierownictwo ośrodka o szczegółowe informacje na temat kompetencji i doświadczenia egzaminatorskiego potencjalnych członków komisji, której przewodniczenia ma się podjąć. Niejednokrotnie zaplanowane grono komisji składa się w znacznej mierze z osób debiutujących w roli egzaminatorów. Przeszkolenie tych osób jest koniecznością, przede wszystkim z punktu widzenia przewodniczącego komisji. Organizatorzy egzaminów, zapoznawszy się z dokumentacją regulującą certyfikację jppo, zwykle nie posiadają ani nie planują budżetu na przygotowanie kadry egzaminatorskiej, ponieważ stosowne regulacje prawne nie zawierają zapisów na ten temat. Ośrodki rzadko dysponują też odpowiednimi funduszami do uruchomienia w zakresie kształcenia egzaminatorów. Oczywiście działają także ośrodki regularnie organizujące szkolenia dla swojej kadry, zwłaszcza dla osób początkujących, ale i warsztaty doszkalające dla egzaminatorów z dłuższym stażem. Przewodniczący decydują się w takich sytuacjach na mniej standardowe formy przygotowania egzaminatorów, m.in. wykorzystując zadania, tematy i testy z wcześniejszych sesji czy proponując symulacje konkretnych działań jako praktykę po dokładnym zapoznaniu się z informatorem egzaminacyjnym. I przewodniczący, i komisje z dłuższym stażem (powyżej 5–6 sesji na różnych poziomach) wypracowują zwykle sposoby pracy sprzyjające doszkalananiu egzaminatorów, w tym np. łączenie w pary mentora (osoby doświadczonej) z nowicjuszem, nie tylko przy sprawdzaniu i ocenianiu modułu *Pisanie*, czy wewnętrzne audytowanie testów sprawdzonych przez egzaminatorów niedoświadczonych.

Na sprawność egzaminatorską członków komisji wpływa niewątpliwie praktyka. Przyrost kompetencji w tym zakresie umożliwiają: regularne uczestniczenie w egzaminach, wykonywanie każdej czynności znajdującej się w gestii komisji, egzaminowanie na różnych poziomach.

2. ZADANIA PRZEWODNICZĄCEGO KOMISJI

Pełnienie roli przewodniczącego komisji egzaminacyjnej oznacza organizowanie i wykonywanie kilku grup zadań oraz odpowiedni stosunek do tych działań.

2.1. KIEROWANIE PRACĄ KOMISJI EGZAMINACYJNEJ

Podstawową rolę przewodniczącego określono ogólnie w regulacji prawnej następująco:

1. Pracą komisji egzaminacyjnej kieruje przewodniczący.
2. Członkowie komisji egzaminacyjnej odpowiadają za prawidłowy przebieg egzaminu (Rozporządzenie, § 10)

Kierowanie pracą ludzi, którzy odpowiadają za właściwy przebieg egzaminu, wymaga odpowiednich kompetencji tychże osób, co starano się przedstawić powyżej. Z kolei kompetencje formalne danego przewodniczącego musiały zostać zweryfikowane, ponieważ jego nazwisko znajduje się na ministerialnej liście egzaminatorów-przewodniczących. Jednak w praktyce w pracy przewodniczących komisji istotne są także inne kompetencje, w większości weryfikowane dopiero w działaniu. Należą do nich: sprawność kierowania i zarządzania zespołem, umiejętność współpracy z zespołem merytorycznym i organizatorami egzaminów, zdolność podejmowania decyzji w sytuacjach nietypowych, kontakty z organem nadrzędnym (Sekretariat PKdsPZJPjO). Potrzebne jest również poczucie odpowiedzialności i świadomość rangi egzaminu (państwowego). Przepisy podają:

3. Przewodniczący komisji egzaminacyjnej jest odpowiedzialny za prawidłową ocenę prac egzaminacyjnych oraz odpowiedzi udzielonych w części ustnej egzaminu (Rozporządzenie, § 20)

Takie sformułowanie dotyczy oczywiście nie tylko poczucia odpowiedzialności, ale i wspierających je konsekwentnych działań w kierowaniu pracą komisji. Natomiast świadomość rangi egzaminu, czyli jego statusu egzaminu państwowego, bywa szczególnie istotna podczas egzaminów organizowanych przez ośrodki komercyjne. Placówki takie z założenia nastawione są na optymalizację zysków z każdego rodzaju działalności, co może się przejawiać w mało restrykcyjnym podejściu do przestrzegania obligatoryjnych wymogów organizacyjnych egzaminów.

2.2. KOMUNIKACJA Z OSOBAMI ZAANGAŻOWANYMI W EGZAMIN

Przewodniczący komisji egzaminacyjnej rozpoczyna egzamin od zebrania organizacyjnego ze wszystkimi osobami zdającymi egzamin w danej sesji i ze wszystkimi egzaminatorami. Istotę tego spotkania stanowi dokładne, zwiększone i praktyczne przedstawienie wszystkich ważnych elementów egzaminu. Nie bez znaczenia jest sposób zaprezentowania tych informacji, przede wszystkim z powodu stresu, który towarzyszy zdającym. Atmosfera zebrania organizacyjnego, sposób i styl odpowiedzi na pytania zdających mają znaczący wpływ na przebieg całego egzaminu.

Komunikacja przewodniczącego z egzaminatorami: przepływ bieżących informacji między wszystkimi członkami komisji, decyzje w sprawach szczegółowych, zaangażowanie przewodniczącego w każdą z czynności wykonywanych podczas egzaminu, wyrażanie (przez obie strony) wątpliwości czy braku zgody na pewne ustalenia – wszystkie te czynniki warunkują efektywną i właściwą merytorycznie pracę komisji. Wymagają od przewodniczącego zarówno stanowczości, jak i elastyczności.

2.3. POZAEGZAMINACYJNA PRACA PRZEWODNICZĄCEGO KOMISJI

Przewodniczący komisji wykonuje omówione czynności i koordynuje pracę komisji podczas egzaminu, czyli w trakcie dwóch dni, w czasie których ma miejsce egzamin, oraz później, podczas sprawdzania i oceniania modułów testowych i prac pisemnych. Obowiązki przewodniczącego obejmują więc także szereg czynności wykonywanych przed rozpoczęciem egzaminu i już po jego zakończeniu. Przed egzaminem, przez około dwa miesiące poprzedzające jego pierwszy dzień, przewodniczący pozostaje w kontakcie z organizatorami, konsultując skład komisji, planowaną liczbę zdających w danej sesji, liczbę i poziom egzaminu, zakładany harmonogram przebiegu sesji. Po zakończeniu egzaminu i sprawdzeniu prac przewodniczący weryfikuje wyniki i wprowadza je do internetowej bazy certyfikatowej oraz przygotowuje protokół końcowy. Następnie, po otrzymaniu wyników audytu, przewodniczący analizuje je i decyduje o ostatecznej postaci wyników egzaminu. Działania przewodniczącego komisji podczas jednej sesji egzaminacyjnej obejmują dość długi (choć nieciągły) czas. Taki tryb pracy przewodniczącego zakłada spore zaangażowanie

i odpowiedzialność, zróżnicowane w szczegółach i proporcjach w zależności od tego, czy przewodniczący kieruje pracą komisji w ośrodku, z którym jest stale i blisko związany, czy też dzieje się to poza jego miejscem pracy. W tym drugim przypadku poziom sprawności komunikacyjnych musi być bardzo wysoki i po stronie przewodniczącego, i po stronie organizatorów egzaminu.

3. INNE ROLE PRZEWODNICZĄCEGO KOMISJI

Wszelkie działania wynikające z głównych zadań przewodniczącego komisji powinny się łączyć z wykonywaniem przez niego poszczególnych czynności egzaminacyjnych: nadzorowaniem zdających w trakcie egzaminu pisemnego, sprawdzaniem modułów testowych, przeprowadzaniem egzaminów ustnych, sprawdzaniem i ocenianiem prac pisemnych. W ten sposób przewodniczący zyskuje wiarygodność wobec członków komisji, pełni rolę mentora dla egzaminatorów mało doświadczonych, na bieżąco zapoznaje się z treścią modułów egzaminacyjnych.

Niektórzy przewodniczący komisji łączą ponadto swoją główną rolę z innymi funkcjami związanymi z certyfikacją jpjo: są organizatorami egzaminu (głównymi lub pomocniczymi), twórcami, weryfikatorami i/lub recenzentami arkuszy egzaminacyjnych, członkami zespołu badającego prawidłowość oceny egzaminów. Zaangażowanie w różne obszary i fazy certyfikacji: przygotowawczą, egzaminacyjną i ewaluującą, wpływa na podniesienie jakości pracy i świadomości przewodniczących komisji. Dzięki niemu dany przewodniczący, zajmujący się na przykład weryfikacją modułów egzaminu albo recenzowaniem całości testu, przekonuje się podczas sesji o jakości poszczególnych zadań (o ich zaletach i wadach) dla uczestników „swojego” egzaminu, co później ewentualnie potwierdza (lub neguje) w trakcie prac audytorskich. Doświadczenia tego typu, umiejętnie wykorzystane przez zespół autorów, weryfikatorów i egzaminatorów, mogą być bardzo pomocne w pracach nad przygotowaniem testów na kolejne sesje. Łączenie wymienionych funkcji uwalnia też od pewnych zagrożeń w postaci braku świadomości osób egzaminujących o tym, że uczestniczą w jednym wspólnym i ważnym przedsięwzięciu: egzaminie państwowym z języka polskiego. Przewodniczący zaangażowany w różne fazy certyfikacji oddziałuje konsolidująco na całe środowisko osób zajmujących się egzaminami.

Niektórzy przewodniczący komisji egzaminacyjnych są także członkami zespołu weryfikującego poprawność oceny egzaminów. To niezwykle wymagająca i odpowiedzialna rola, zwykle korzystnie wpływająca na kompetencje danej osoby jako przewodniczącego komisji. Udział w audytowaniu egzaminów

daje asumpt do poszerzania świadomości w zakresie różnych aspektów glotto-dydaktyki i samego procesu egzaminowania i certyfikowania znajomości języka jako obcego, w tym przekonania o konieczności standaryzowania oceny egzaminów odbywających się w bardzo wielu miejscach, ośrodkach i warunkach.

4. PRAKTYKA PRZEWODNICZENIA KOMISJOM EGZAMINACYJNYM

W przepisach regulujących certyfikację języka polskiego obecny jest zapis dotyczący wykazu egzaminatorów-przewodniczących komisji:

1. Komisja prowadzi listę egzaminatorów uprawnionych do sprawowania funkcji przewodniczącego komisji egzaminacyjnej (Ustawa, Art. 11f)

Rzeczona lista obejmuje obecnie (w drugiej połowie 2024 r.) 117 nazwisk egzaminatorów dysponujących uprawnieniami do przewodniczenia komisjom. Ostrożne i subiektywne szacunki każą mniemać, że ok. 30–40% osób z tego grona jest nieaktywnych: nie przewodniczą one egzaminom. Sytuacja taka rodzi pytania co do celowości uzyskania uprawnień przez niektórych egzaminatorów. Można by wręcz domniemywać, że osoby nieaktywne z tej listy wzięły udział w szkoleniu na przewodniczących w celu zdobycia kwalifikacji egzaminatorskich. PKdsPZJPjO organizuje co jakiś czas szkolenia dla kandydatów na przewodniczących komisji, ale nie inicjuje szkoleń dla egzaminatorów jako takich. Analiza informacji z listy potwierdza to o tyle, że w kilku ośrodkach egzaminacyjnych afiliowanych jest po ok. 10 przewodniczących, co oznacza realny brak możliwości przewodniczenia w ośrodku macierzystym choćby raz na dwa lata. Nieprzewodniczenie komisjom egzaminacyjnym oznacza brak praktyki w tym względzie, zatem realnie mniejszą liczbę osób mogących się odpowiedzialnie podjąć kierowania komisją. Problem ten dobrze znają kierownicy placówek, które przez ostatnie kilka lat starały się uzyskać uprawnienia do organizowania egzaminów. Znalezienie przez nich przewodniczącego komisji wymagało długotrwałego poszukiwania wśród kilkudziesięciu osób, a i tak nie zawsze uwieńczony był sukcesem. W kwestii listy egzaminatorów-przewodniczących potrzebne są działania weryfikujące i modyfikacyjne, w tym m.in. ustalenie, czy egzaminatorzy uprawnieni do kierowania komisją, którzy nie przewodniczą egzaminom przez określony czas (np. przez 2 lata), nie powinni utracić swoich uprawnień. Decyzje takie musiałyby mieć umocowanie prawne – obecne przepisy uniemożliwiają ich podjęcie, a sprawa powinna się znaleźć w gestii PKdsPZJPjO.

5. EGZAMINATORSKIE PERSPEKTYWY CERTYFIKACJI JĘZYKA POLSKIEGO

Egzaminowanie osób pragnących uzyskać certyfikat znajomości języka polskiego jako obcego jest zajęciem rozwijającym merytorycznie każdego lektora i glottodydaktyka polszczyzny. To działalność przynosząca satysfakcję, choć niewolna od trudności i czynników stresogennych. Przyszłością certyfikacji języka polskiego jako obcego powinna się stać profesjonalizacja tego procesu, optymalne byłoby powołanie odrębnej instytucji centralnej. Placówka taka miałaby wśród swoich zadań również opracowanie standardów egzaminatorskich, szkolenie kandydatów, wydawanie uprawnień do egzaminowania przez określony czas, zorganizowanie centralnego systemu komunikowania się przewodniczących komisji podczas danej sesji. Doświadczenia i obserwacje z dotychczasowych sesji egzaminacyjnych mogą być pod tym względem pomoczące i użyteczne.

BIBLIOGRAFIA

- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 lutego 2016 r. w sprawie egzaminów z języka polskiego, Dz.U. 2016, poz. 405, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160000405> [15.05.2025].
- Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim, Dz.U. 1999, nr 90, poz. 999, ze zmianami: Dz.U. 2015, poz. 1132 oraz Dz.U. 2024, poz. 1556, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19990900999> [15.05.2025].